VALG, DEBATT OG KONFLIKT

OSMANSK STATSBOGERSKAP

I PALESTINA

I Det osmanske rikets siste år følte Palestinas befolkning en sterk tilhørighet til staten. Under parlamentsvalgene ble dette tydelig, og befolkningen deltok aktivt i rikets politikk. Hvordan kom osmansk statsborgerskap til uttrykk rundt valget? Og hvilken status hadde det i en tid med framvoksende etniske konflikter?

EIRIK KVINDESLAND

I DET OSMANSKE RIKETS SISTE ÅR FIKK MIDTØSTEN sine første erfaringer med moderne demokrati og valgpolitikk. Den konstitusjonelle revolusjonen i 1908 førte til at den gamle osmanske grunnloven ble gjeninnført og den omfattende pressesensuren ble opphevet. Det nye regimet, kontrollert av Komiteen for enhet og framskritt (KEF) gjenåpnet parlamentet og arrangerte valg i 1908 og 1912. I Palestina vekket det nye systemet stor entusiasme, og revolusjonen ble feiret i alle de større byene. En mer eller mindre uavhengig presse vokste fram, og den plutselige tilgangen til det politiske systemet, gjennom valg og partimedlemskap, førte til økt politisk aktivitet i det offentlige rom. Befolkningen i Palestina verdsatte det nye systemet og begynte i større grad å identifisere seg med Det osmanske riket. Det betydde at store deler av Palestinas jøder, kristne og muslimer identifiserte seg som osmanske statsborgere samtidig som de var sterkt knyttet til sin religiøse bakgrunn.

Lite har blitt skrevet om osmanske valg. Det

finnes enkelte bøker og artikler fra 1980- og 1990-årene som dekker valgtekniske forhold.¹ I disse får statens offisielle osmanske ideologi mye oppmerksomhet sammen med tyrkisk og arabisk nasjonalisme, noe som går på bekostning av den folkelige lojaliteten til riket og deres aktive engasjement i valgene. Arabisk historieskriving har ofte hatt en nasjonalistisk karakter og har enten ignorert de osmanske valgene helt eller vektlagt hvordan tyrkerne manipulerte dem på arabernes bekostning.² Senere verker på engelsk gir et litt mer sammensatt bilde der identitet hos armenere, jøder og forskjellige varianter av kristne også kommer med. Bedross Der Matossian viser for eksempel hvordan etnisk identitet gradvis vokste fram blant alle disse gruppene, ikke som en reaksjon på tyrkisk tyranni men heller som resultat av fri presse og valgpolitikk.³ Denne erkjennelsen finner man også i Michelle Campos' *Ottoman*

Gate i Ramallah, ukjent årstall.

Brothers, men her vektlegges den osmanske identiteten som gikk på tvers av etniske og religiøse skillelinjer.⁴ Dette var spesielt synlig i de livlige avisdebattene der de store spørsmålene var felles og osmanske heller enn etno-religiøse og konfliktorienterte. Rundt valget i 1908 er disse forholdene godt dokumentert, både av Campos og Der Matossian.⁵ Valget i Palestina i 1912 derimot er nesten ikke undersøkt, og her finnes det fortsatt mye utappet kunnskap om palestinske politiske forhold i Det osmanske rikets aller siste år.

I tillegg til at lite er skrevet fra før, er det flere grunner til å undersøke valget i 1912. I motsetning til i 1908 hadde palestinerne da rukket å tilpasse seg det nye politiske systemet. Under det første valget var Det osmanske riket fortsatt i revolusjonær unntakstilstand, og bare det styrende KEF greide å stille med kandidater og program. Fram mot 1912 hadde det vokst fram en politisk opposisjon, noe som førte til genuin politisk tevling i flere provinser.⁶ En annen konflikt som hadde tilspisset seg var landkonflikten mellom jødiske bosettere fra Europa og palestinske bønder. Sionismen hadde gjort sitt inntog i den palestinske offentligheten og ble hyppig diskutert i avisene. Hvilke konsekvenser fikk dette for det osmanske fellesskapet og valget, der jøder muslimer og kristne skulle leve sammen og til og med representere hverandre i parlament og kommunestyre? Hvordan kom osmansk statsborgerskap til uttrykk rundt valget i 1912 på bakgrunn av denne skjerpede politiske situasjonen?

For å besvare disse spørsmålene har jeg undersøkt datidens aviser og deres dekning av valget. På arabisk har jeg brukt den kristne avisen Filastin fra Jaffa, den gang en av områdets største aviser. Fra hebraisk presse har jeg valgt ut Ha-Herut og Ha-Zvi, de to viktigste avisene blant henholdsvis sefardiske og askenasiske jøder. Ved hjelp av nyhetsnotiser, leserinnlegg og lederartikler forsøker jeg å rekonstruere datidens forståelse av osmansk

statsborgerskap. Her legger jeg til grunn en folkelig definisjon av statsborgerskap som fokuserer på hvordan individer selv oppfattet sine forhold til staten. Engin Isin og Patricia Wood har definert statsborgerskap som todelt. På den ene siden har man et sett juridiske rettigheter og plikter, ofte uttrykt gjennom en grunnlov og identifikasjonspapirer. På den andre siden har man den kulturelle og symbolske utøvelsen av statsborgerskap.⁷ Individets forhold til staten ses her som en sosial praksis under utarbeidelse og forhandling. Denne sosiologiske definisjonen av statsborgerskap er passende for en undersøkelse av en multikulturell og flerspråklig avisflora, og eksponerer den folkelige oppfatningen av statsborgerskap i kontrast til imperiets toppstyrte juridiske forståelse.

Artikkelens første del vil gjennomgå den historiske bakgrunnen for osmansk statsborgerskap og vise hvordan dette politiske konseptet oppsto gjennom moderniseringsreformer på 1800-tallet. Her vil dessuten ideen om «osmanisme» bli satt i sammenheng med moderne teorier om nasjoner og nasjonsbygging. I andre del ser jeg på hvordan Palestinas osmanere selv diskuterte statsborgerskapet sitt i de arabiske og hebraiske avisene fram mot valget i 1912. Avslutningsvis diskuterer jeg noen større konfliktlinjer i valget og ser på hvordan man forholdt seg til disse i Palestina. Jeg peker også på hvordan både jøder, kristne og muslimer delte en inkluderende politisk diskurs når de diskuterte valget og rikets politikk. Her var de ikke bare osmanere på papiret, men deltok aktivt i å definere sitt eget forhold til den osmanske staten.

DET OSMANSKE PROSJEKTET

I store deler av Det osmanske rikets levetid var individets forhold til staten definert gjennom religiøs tilhørighet. De religiøse gruppene ble kalt *milleter* og hadde et religiøst lederskap som var

underlagt rikets sultan. Disse gruppene var ikke likestilte og deres forhold til den muslimske staten varierte i henhold til politisk og sosial utvikling.⁸ Med Gülhaneediktet i 1839 begynte dette å forandre seg da Sultan Mahmud II erklærte at alle skulle ha like rettigheter uavhengig av religion. Dette ble videre utdypet i erklæringen *Islahat fermi* i 1856. I nasjonalitetsloven av 1869 ble skillet mellom muslimer og ikke-muslimer eksplisitt opphevet, og den osmanske statsborger ble juridisk definert for første gang.⁹

Denne gradvise utarbeidelsen av statsborgerskap ble initiert av reformvennlige eliter som svar på både interne og eksterne utfordringer til imperiets autoritet. Spesielt trusselen om splittende nasjonalisme, både på Balkan og i andre deler av riket, skapte et behov for å legitimere staten, noe som førte til borgerrettigheter samt statlige forsøk på identitetsbygging.¹⁰ Det endrede forholdet mellom stat og borger på midten av 1800-tallet kom samtidig med omorganisering av hæren og effektivisering av skattesystemet, og har i ettertid blitt kalt Tanzimat-reformene. Over tid forsøkte disse å omgjøre osmanske undersåtter eller subjekter, styrt av sultanen med Guds velsignelse, til osmanske statsborgere med rettigheter og plikter. Rent praktisk betydde dette at man på sikt forsøkte å beskatte borgerne likt, uavhengig av religiøs tilhørighet, samt at man innførte universell verneplikt. Dette behovet for å legitimere staten, gjennom identitetsbygging og gjensidighet, var ikke unikt for Det osmanske riket, men fant sted også i andre multi-etniske imperiale stater som Det habsburgske riket og Russland.¹¹

I denne reformperioden eksisterte osmanske statsborgere i stor grad bare på papiret, og det skulle fortsatt ta noen år før folk også identifiserte seg som osmanere. Etter at Sultan Abdulhamid II kom til makten i 1876 kan man se tendenser til nasjonsbygging utover det rent juridiske, noe som ligner Benedict Andersons teori om «imagined

communities». Anderson hevder at stater, gjennom offentlig utdanning, statlig styring av religion, folketellinger, kart og nasjonalmuseer, skaper et felles referansepunkt som skaper politisk og sosialt fellesskap.¹² Et annet element som Anderson vektlegger er utbyggingen av et statsbyråkrati hvor utdannede individer fra forskjellige regioner sirkulerer mellom administrative posisjoner og lærer å se samfunnet gjennom nasjonalstaten.¹³ Denne felles opplevelsen av den politiske og sosiale virkeligheten bidrar til å skape nasjonale fellesskap.

Under Abdulhamid II vokste det osmanske byråkratiet og utdanningssystemet i tråd med statens behov for å skape lydige statsborgere i sitt bilde.¹⁴ Unge menn fra viktige familier, spesielt i de arabiske provinsene, ble sendt til Istanbul for å ta utdanning og dermed også for å bli «osmanisert». Et eksempel på dette er Ruhi al-Khalidi fra en høytstående familie i Jerusalem som studerte i Istanbul og i en periode fungerte som osmansk konsul i Bordeaux. Etter den konstitusjonelle revolusjonen i 1908 ble han valgt inn til det osmanske parlamentet, og satt der helt fram til første verdenskrig.¹⁶ Et annet utviklingstrekk som bidro til osmansk fellesskap var Abdulhamids fokus på en statskontrollert versjon av islam. Dette hadde mindre ekskluderende effekt på de ikke-muslimske gruppene enn man skulle tro, og mye tyder på at rikets jøder mot slutten av 1800-tallet følte sterk osmansk lojalitet til tross for at den offisielle osmanismen på det tidspunktet var sterkt muslimsk.¹⁷

Samtidig med at Abdulhamids departementer og skoler skapte lojale osmanere, la de også grunnlaget for sultanens fall. Intellektuelle og studenter som var produkter av dette systemet begynte etter hvert å kritisere sultanens hardhendte styre som innebar stenging av det osmanske parlamentet og tilnærmet total pressesensur.¹⁸ Denne løst definerte bevegelsen ble kalt

Ungtyrkerne, og på grunn av de strengt kontrollerte forholdene i riket holdt mange av dem til i utlandet, blant annet i Kairo og i Paris. Ut fra denne bevegelsen ble Komiteen for enhet og framskritt (KEF) stiftet i 1889. Mange av organisasjonens viktige medlemmer holdt til i Paris hvor de ble påvirket av fransk republikanisme og liberalisme.¹⁹ Utover 1890-årene spredte denne organisasjonen propaganda mot Abdulhamid og hentet støtte særlig i de syriske områdene av imperiet.²⁰ Mange av bevegelsens medlemmer hadde en republikansk holdning og ønsket å redusere sultanens makt til fordel for valgte organer. Gitt de store tapene av landområder på Balkan var mange også drevet av osmansk patriotisme og behovet for å redde et rike de følte holdt på å falle fra hverandre.²¹ Felles for dem alle var et krav om å gjenreise den osmanske grunnloven som Abdulhamid hadde tilsidesatt i 1878. Ved hjelp av deler av militæret greide KEF nettopp dette i 1908 i det som senere har blitt kalt den konstitusjonelle revolusjonen eller Ungtyrker-revolusjonen.

Til tross for nasjonsbyggende tendenser var «osmanismen» likevel ikke et uniformt prosjekt, og Resat Kasaba peker på at det heller burde ses på som et bevegelig sett av ideer som ble formet etter sine politiske og kulturelle omgivelser.²² Med fokus på Palestina etter 1908 peker Michelle Campos på at det eksisterte flere konkurrerende «osmanismer». Befolkningen var ikke bare passive mottakere av statens ideologi, men smeltet den sammen med sine egne ideologier og religiøse tankegodts. For arabiske muslimer handlet lojalitet til imperiet i hovedsak om sultanen og hans rolle som khalif og beskytter av den muslimske umma.²³ Sefardiske jøder ble inspirert både av sionismen og av ungtyrkernes osmanisme, og utviklet en form for osmansk sionisme som kombinerte lojalitet til Det osmanske riket med et ønske om hebraisk kulturell gjenreisning. De mente at jøder som bosatte seg i Palestina burde

ta osmansk statsborgerskap og lære seg arabisk. Ble de møtt med anklager om at sionismen var splittende gjorde de ærlige forsøk på å overbevise arabiske skeptikere om sionismens bidrag til framskritt og utvikling, ikke bare for jøder, men for alle rikets borgere.²⁴ En tredje versjon av den osmanske visjonen, ofte støttet av de kristne, var Det osmanske riket som en republikk à la française, hvor religion og identitet ble sett på som en privatsak. Den osmanske staten og grunnloven var kun et juridisk rammeverk som skulle beskytte individuelle rettigheter og religionsfriheten.²⁵

Michelle Campos kaller disse folkelige og ikke-statlige forestillingene om osmansk fellesskap for «civic ottomanism». Dette begrepet omfatter den individuelle identifiseringen med imperiet og «utøvelsen» av osmansk statsborgerskap gjennom politiske diskusjoner og deltagelse i imperiets politiske liv.²⁶ Det er også denne «sivile» eller folkelige definisjonen av statsborgerskap som ligger til grunn for denne artikkelen. Mens juridisk statsborgerskap definerer individets lovbestemte plikter og rettigheter overfor staten, handler sivil statsborgerskap om individets oppfatning og aktive bruk av disse rettighetene. Da valg og rettigheter var relativt nytt for Palestinas osmanere i 1912 var det mange uløste spørsmål som la grunnlag for debatt. Valget skapte et politisk rom og eksponerte statsborgerskapets grenser og innhold. Det interessante er hvor aktivt den palestinske offentligheten tok tak i disse problemstillingene og diskuterte dem; ikke som undersätter av et imperium, men fra en posisjon som rettighetsbærende borgere.

DEBATT OM VALGSYSTEMET

Etter hvert som befolkningen begynte å registrere seg for å stemme utover våren 1912 fikk valget stadig mer oppmerksomhet i avisene. En av tingene som ble hyppig diskutert var valgssystemet, og det var mange meninger om hvordan

det førte til skjevfordeling av makt.²⁷ Som i de fleste nye demokratier var stemmeretten sterkt begrenset og patriarkalsk. Bare menn over 25 år som kunne bevise betalt eiendomsskatt fikk stemme.²⁸ Dette betydde at kvinner, ungdom, bønder og de aller fleste arbeidere var ekskludert fra deltagelse, og valget var forbeholdt en ganske begrenset elite. Til sammenlikning hadde den norske stemmeretten begrensninger knyttet til eiendom og skatt fram til 1898, og ble ikke utvidet til kvinner før i 1913.²⁹

De osmanske valgene ble gjennomført i to runder. Først valgte hver by en gruppe valgmenn. I andre runde stemte disse valgmennene på parlamentskandidater for provinsen som helhet.³⁰ Denne bruken av valgmenn gjorde systemet spesielt sårbart for bestikkelser og juks. I etterkant

Etter hvert som befolkningen begynte å registrere seg for å stemme, fikk valget stadig mer oppmerksomhet i avisene.

ble det også klart at KEF hadde manipulert valget ganske kraftig, noe avisen Filastin kritiserte i sterke ordelag.³¹ Det interessante er at velgere var bevisst på denne problematikken også før valget, og diskuterte både mulighetene for valgfusk og klaget over hvor begrenset stemmeretten var. I disse diskusjonene ble individets rettigheter innad i staten satt på spissen og verdien av statsborgerskap kom til syne.

Som områdets største avis var Filastin svært opptatt av grunnloven og valgets gjennomføring.³² Denne avisen hadde en mild sympati for det styrende KEF og ble drevet og eid av de gresk-ortodokse brødrene Isa al-Isa og Yusuf al-Isa.³³ Til tross for den politiske tilhørigheten ble også andre synspunkter trykket, og avisen ble etter hvert en viktig debattarena. En av bidragsyterne

var imamen og pedagogen Muhammad Raghīb.³⁴ I 1912 stilte han til valg og skrev et velartikulert innlegg om grunnloven og stemmeretten. Raghīb skrev: «Grunnloven gir alle individer like grunnleggende rettigheter og den viktigste av dem er alle samfunnssklasses deltagelse i styret [av staten], uten skille mellom rik og fattig, kapitalisten og arbeideren, kjøpmannen og bonden.»³⁵ Basert på denne brede og demokratiske forståelsen av statens legitimitet argumenterte han for å innføre generell stemmerett ved å fjerne kravet til betalt eiendomsskatt, senke stemmerettsalderen til 21 og gi stemmerett til kvinner.

Senere, i april da valglokalene hadde åpnet, skrev redaktøren i den samme avisen, Yusuf al-Isa, en lederartikkel hvor han oppfordret alle til å delta og advarte mot valgfusk. Han var tydeligvis bevisst på folks begrensede erfaring med valgprosesser og ga leserne sine noen gode råd på valgdagen. Spesielt bekymret var han for velgere som ikke kunne lese og skrive: «Ikke gi stemmeseddelen din til valgfunksjonæren og heller ikke til sekretæren hans. Ikke gi den til mukhtaren³⁶ og heller ikke til imamen, men ta den med utenfor og be en venn du virkelig stoler på om å skrive ned kandidatene du ønsker [å velge]. Deretter, gå tilbake og legg lappen i stemmeurnen med dine egne hender.»³⁷

Det er en helt spesiell politisk diskurs som forer disse tekstene og hundrevis av andre leserinnlegg og lederartikler i den palestinske pressen i 1912. Tekstene var preget av et politisk språk som inkluderte meningsbrytning, individtenkning og hyppige referanser til den osmanske grunnloven som giver av frihet og individuelle politiske rettigheter. De fleste virket innforstått med at statens legitimitet hvilte på borgernes aksept. Raghīb og al-Isa hadde dessuten klare tanker om representativt styresett og var bekymret for problemene som kunne oppstå i møtet mellom et

liberalt og individbaserte valgsystem og tradisjonelle politiske strukturer basert på familie og personlige forbindelser. Dette direkte engasjementet med det politiske systemet peker på at bidragsyterne i pressen deltok i en større diskusjon om betydningen av osmansk statsborgerskap. Ved å diskutere og delta i valgene utøvde de dette statsborgerskapet og dro nytte av rettighetene det innebar.

SIONISME, VALG OG STATSBOGERSKAP

Blant Palestinas jøder var det spesielt stor interesse for valget. Deres deltakelse i det osmanske politiske systemet var ikke uproblematisk og kom på bakgrunn av den økende spenningen mellom sionistiske kolonister og palestinske bønder. Allerede i 1882 hadde jødisk-sionistiske bosettere fra Øst-Europa begynt å kjøpe land og bosette seg langs kysten ved Middelhavet. Etter hvert som bosettingene vokste kom de i økende grad i konflikt med palestinske bønder om landområder. Det var disse landkonfliktene fra begynnelsen av det tjuende århundret som senere utviklet seg til det vi i dag kjenner som Israel-Palestina-konflikten. I den konstitusjonelle perioden (etter 1908) ble landproblematikken og sionistisk kolonisering ofte diskutert i den palestinske pressen. I 1911 var saken til og med på agendaen i det osmanske parlamentet.³⁸ Disse problemene var likevel fortsatt bare i sin spede begynnelse. Koloniseringen var stort sett drevet av askenasiske jøder (av europeisk bakgrunn), og det var fortsatt mange innfødte sefardiske jøder som var svært skeptiske til jødisk nasjonalisme slik den ble drevet fram av de sionistiske bosetterne.³⁹

Helt fra revolusjonens første dager i 1908 var jødene klar over at de, som en liten minoritet, ville få minimal innflytelse i et representativt politisk system.⁴⁰ Ikke bare var de en minoritet, de var også spredd utover flere byer og valgdistrikter, noe som gjorde det svært vanskelig å fremme jødisk

politisk innflytelse. Derfor hadde de hebraiske avisene sterkt fokus på å sikre høyest mulig valgdeltakelse blant jødene. Avisen *Ha-Herut* utgjorde den sefardiske stemmen i denne debatten, ledet av redaktør og senere soldat i den osmanske hæren, Haim Ben-Attar.⁴¹ I april 1912 ba han på lederplass jødene om å stemme samlet i valget: «I Osmania lever vi i et fritt land, i henhold til frihetens lover og med rettigheter som alle kongedømmets nasjoner. [...] Våre rettigheter som osmanske jøder [...] vil bare bestå hvis vi ivaretar dem og arbeider sammen med ett hjerte, med en mening og ikke skilles i våre stemmer. [...] Vi må fremme oss selv, våre verdier og vår spesielle karakter, som en spesiell gruppe i den lange rekken av nasjoner og religioner som lever i Osmania.»⁴² Denne sammenvevingen av jødisk og osmansk patriotisme var ingen selvmotsigelse i

Løsningen var å få de sionistiske bosetterne til å kaste passene sine og ta osmansk statsborgerskap.

1912. Det er viktig å huske at sefardiske jøder som Ben-Attar behersket både arabisk og hebraisk, noen også tyrkisk, og tok den osmanske virkeligheten i Palestina for gitt. De var innfødte borgere av Det osmanske riket, noe deres voksende jødiske patriotisme, inspirert av sionismen, ikke forandret på.

I Palestina var jødene avhengige av samarbeid og full deltakelse for å sikre politisk innflytelse.⁴³ Da det første osmanske valget ble holdt i 1908 greide ikke jødene i Palestina å velge en jødisk kandidat til parlamentet, noe som i de påfølgende årene medførte mye selvransakelse.⁴⁴ Dette hadde sammenheng med at mange av de sionistiske askenasiske bosetterne fra Europa beholdt sine

utenlandske pass selv om de ble værende mange år i Palestina. Lenge hadde dette vært en fordel da bosetterne slik unngikk beskatning og kunne få juridisk og diplomatisk støtte fra sine respektive ambassader. I en ny konstitusjonell tidsalder ble dette derimot en ulempe ettersom bare osmanske statsborgere kunne stemme.⁴⁵

Løsningen, støttet både av sefardiske og askenasiske jøder, var å få de sionistiske bosetterne til å kaste passene sine og ta osmansk statsborgerskap.⁴⁶ Mellom 1908 og 1912 ble det ført en kampanje for «osmanisering» av innvandrede jøder. En av forkjemperne var Eliezer Ben-Yehuda, språkeformatoren som utviklet det moderne hebraiske språket og, senere, en viktig figur i sionistisk historie. Han ønsket at Palestinas jøder, som den gang snakket alt mellom russisk og fransk til arabisk, skulle ta i bruk hebraisk i dagliglivet og bli gode osmanske borgere. Som del av sitt hebraiske språkprosjekt publiserte han avisen *Ha-Zvi* og brukte den som talerør i debatten om osmanisering. I 1909 skrev han: «Jøder! Bli borgere i staten dere bor i! Dra nytte av de politiske rettighetene i dette frihetens land som dere bor i hvor dere kan leve et nasjonalt hebraisk liv, uten å gi opp noe av deres nasjonalitet! [...] Bli osmanere, bli borgere i Det osmanske imperiet slik at dere kan være hebreere i deres forfedres land».⁴⁷ Det var likevel ikke enighet om hvor langt denne «osmaniseringen» skulle gå. Burde innvanderne lære seg tyrkisk og arabisk? Skulle jødene verves til den osmanske hæren? Disse uklarhetene til tross var det stor enighet om at «osmanisering» var veien videre, og innlegg som likner Ben-Yehudas kan leses i mange av de hebraiske avisene.⁴⁸

«Osmaniseringskampanjen» ser ut til å ha hatt effekt. Rundt valget i 1908 rapporterte sionistbevegelsen at det bodde om lag 50 000 jøder i Jerusalem.⁴⁹ Fire år senere, før valget i 1912, meldte avisen *Filastin* om en jødisk befolkning på 70 000 og spekulerte i mulighetene for et jødisk

parlamentsmedlem fra Palestina.⁵⁰ Denne veksten må selvfølgelig ses i sammenheng med generell jødisk innvandring, hvor sionisme og «push-faktorer» utenfor Palestina også spilte en rolle. Tallene bør også tas med en klype salt. Likevel er det tydelig at kildene fra 1908 og 1912 anså disse jødene som potensielle velgere, og det er derfor rimelig å anta at de innvandrede jødene hadde vært raske i å ta osmansk statsborgerskap. I det lange løp hadde osmaniseringskampanjen likevel ikke den effekten Ben-Yehuda håpet på. Enten var jødene fortsatt for få, eller så mislyktes de i å samle seg om én kandidat, noe som førte til at det sent i april 1912 var tre muslimer som reiste til Istanbul for å representere de palestinske områdene.⁵¹ Osmaniseringskampanjen er likevel interessant fordi den viser at jødene selv valgte integrasjon heller enn uavhengighet i møte med et system som ga dem minimal innflytelse.

SPLITTELSE OG SAMLING

Selv om mange jøder i Palestina hadde klokketro på det osmanske politiske systemet fantes det likevel framvoksende politiske konflikter som på sikt ikke var forenlige med et stort multietnisk imperium. Etter revolusjonen i 1908 hadde riket ført en aktiv sentraliseringspolitikk på alle områder.⁵² Dette betydde mer effektiv skatteinnkreving og mindre makt til lokale autoriteter i provinsene. Sentralstaten, styrt av det revolusjonære KEF, gjorde seg i økende grad gjeldende, noe som påvirket lokale maktstrukturer og skapte grunnlag for opposisjon. Tradisjonelle arabiske stammeledere som lenge hadde hatt mye lokal makt, måtte nå forholde seg til stadig mer innpålitne guvernører og byråkrater.⁵³ Også kristne handelsfolk, som ofte nøt privilegiet av å ha utenlandsk pass, så posisjonene sine truet av et politisk system hvor bare statsborgerskap var gyldig grunnlag for politisk innflytelse.⁵⁴ Fram mot valget i 1912 organiserte mange av disse kreftene

seg i et politisk parti, Den liberale entente, og gikk til valg på en desentraliseringspolitikk som skulle tilbakeføre makt til lokale makthavere. Partiet fikk kun begrenset oppslutning i Syria og Libanon, men utgjorde likevel en reell utfordring til det styrende KEF.⁵⁵

I Palestina, hvor folk var sterkt patriotiske til den osmanske staten, var situasjonen en annen. Avisene skrev lite om opposisjonen, og det ser ut til å ha vært en generell skepsis til desentraliseringspolitikken. Gjentatte ganger ga pressen sin støtte til det styrende KEF og ønsket sentralisering og styrking av statens posisjon i provinsene.⁵⁶ Et interessant tilfelle i denne sammenhengen var den uavhengige kandidaten Said Abu-Khadra. Han tilhørte en av de rikere muslimske familiene i Gaza og ble beskrevet av avisen Filastin som «en dyktig ung mann som en dag vil bli byens stolthet.»⁵⁷ I motsetning til de fleste andre kandidater som stort sett lente seg på sine personlige nettverk for politisk støtte, søkte Abu-Khadra støtte i befolkningen og publiserte et konkret valgprogram. Blant punktene hans var reform av valgsystemet, eiendomsrett til jordbruksland samt utbygging av infrastruktur.⁵⁸ Hva angikk de store partiene var Abu-Khadra skeptisk til både det styrende KEF og den liberale opposisjonen. I programmet sitt erklærte han sin uavhengighet og ønsket kun å støtte det partiet som best kunne ivareta staten. Han lovet dessuten å påvirke andre parlamentarikere til å sørge for rikets samhold.⁵⁹ At en uavhengig kandidat, som ikke var underlagt større politiske allianser og partiprogrammer, plasserte statens samhold og framtid så høyt opp på listen sier litt om viktigheten av det konstitusjonelle politiske systemet og i hvilken grad det ble verdsatt.

På et mer generelt plan er det verdt å merke seg den felles politiske diskursen som finnes i mange av kildene knyttet til valget i 1912. Said Abu-Khadra betegnet Det osmanske riket som

al-'Uthmaniyya (al-'uthmaniyya) eller «Osmania», heller enn «rike», «kongedømme» eller andre, mindre flatterende, ord som «imperium». Ser vi dette i forhold til hvordan han beskriver innbyggerne som osmanere (*'uthmaniyyun*), framstår stat og borger i et direkte identitetsforhold. Hadde man ikke visst bedre kunne Det osmanske riket nesten framstå som en nasjonalstat. Det interessante er at de samme begrepene også er å finne i de tidligere nevnte hebraiske avisene, dog i en litt annen ordlyd. Både Ben-Attar og Ben-Yehuda brukte ord som *otomania* og *'otomanim* (osmanere) når de diskuterte valg og politikk.

Disse begrepene er ikke bare felles for de arabiske og hebraiske kildene men ble også definert av sine brukere som direkte inkluderende. Som tidligere nevnt skrev Haim-Ben Attar i forbindelse med valget at jødene var «[...] en spesiell gruppe i den lange rekken av nasjoner og religioner som lever i Osmania.»⁶⁰ Her var det stor takhøyde, og Ben-Attar hadde ingen problem med å være en patriotisk jøde samtidig som han aksepterte jødernes posisjon som en av mange grupper. I en liknende tone appellerte den muslimske kandidaten Abu-Khadra til ikke-muslimske velgere og kalte dem ved flere anledninger for brødre. Flere avsnitt i programmet hans begynner dessuten med fraser som «kjære borgere» og «kjære velgere». Dette er ikke bare vakre fraser, og det må påpekes at Abu-Khadra førte en ikke-sekterisk kampanje. Borgerbegrepet hans var eksplisitt rettet mot alle, uavhengig av religion og etnisitet, noe som vitner om at osmansk identitet hadde minst like mye politisk kraft som etnisitet.⁶¹

KONKLUSJON

I denne artikkelen har jeg vist hvordan osmansk statsborgerskap kom til uttrykk i den palestinske pressen under valget i 1912. En viktig diskusjon handlet om valgsystemet og i hvor stor grad det

ga reell representasjon i henhold til de liberale prinsippene den osmanske grunnloven var basert på. Her kom varierte synspunkter til uttrykk, både om stemmerett og om svakheter i selve valgprosessen. Et annet aspekt av det offentlige ordskiftet var diskusjonen om etnisk representasjon. Jødene kom i en spesiell «skvis» ettersom de var en minoritet med en høy andel utenlandske statsborgere. For dem ble osmanisering og aktivt engasjement med det osmanske politiske systemet veien til politisk innflytelse. I turbulente tider var dessuten Palestinas innbyggere bekymret for rikets framtid. Ivaretagelse av rikets integritet ble derfor en viktig valgsak, både for det styrende partiet og for uavhengige kandidater. Viktigst av alt er det faktum at alle disse diskusjonene, som foregikk både på arabisk og hebraisk, tok del i en felles politisk diskurs som var både liberal og inkluderende.

Det er viktig å påpeke at det inkluderende og harmoniske inntrykket man får av disse kildene ikke alltid stemte med den større virkeligheten. I Palestina utviklet det seg samtidig reelle materielle konflikter som snart skulle overskygge det osmanske fellesskapet helt. Den grunnleggende landkonflikten mellom sionismen og palestinske bønder var allerede i gang, og den arabiske og jødiske patriotismen som fantes i Filastin, Ha-Herut og Ha-Zvi var ikke langt unna det som senere utviklet seg til ekskluderende nasjonalisme. Selv om både Ben-Attar og Ben-Yehuda identifiserte seg som osmanere var de fortsatt sionister og støttet økt jødisk immigrasjon til Palestina. Dette var vanskelig å svelge for Said Abu-Khadra og Yusuf al-Isa som begge erklærte sin motstand mot sionismen.⁶²

Det er likevel betydningsfullt at disse liberale ideene ble artikulert. Det fantes et ønske om et fungerende osmansk politisk system som inkluderte alle, uavhengig av religion og etnisitet. Til en viss grad skapte deltakerne i det offentlige

ordskiftet dette systemet på lokalt nivå ved å selv diskutere politikk og sitt forhold til staten. De utøvde statsborgerskapet sitt ved å diskutere rikets politikk fra en posisjon som rettighetsbærende borgere. Her er de osmanske valgene historisk viktige ettersom de dro politiske problemstillinger opp i lyset og skapte et politisk rom hvor prinsipielle debatter om stat og individ kunne tas. Deltakelse i valg er dessuten det sterkeste uttrykket for statsborgerskap ettersom det er gjennom å stemme at borgere formidler politisk legitimitet. Valget i 1912 bør derfor ses som et tidlig og sjeldent forsøk på representativt demokrati i Midtøsten. Den demokratiske «åpningen» som valgene ga førte til at flere politiske saker ble hentet opp i dagen og det i en kritisk periode hvor Midtøsten var i en overgangsfase mellom imperium og nasjonalstat. Selv om valget i 1912 bærer vitne om sterk osmansk patriotisme er det også tydelig at sekteriske identiteter var på frammarsj. Valgene i Det osmanske riket er derfor ikke bare viktige for å forstå hvordan imperiet forsvant; de kaster også lys over de framvoksende konfliktene som senere kom til å dominere det moderne Midtøsten.

• f •

EIRIK KVINDESLAND har en bachelorgrad i arabisk og historie fra School of Oriental and African Studies i London, og har studert arabisk ved Najah nasjonale universitet i Nablus samt tatt hebraiskkurs ved universitetene i Tel Aviv og Jerusalem. Han er nå praktikant ved den norske ambassaden i Riyadh.

- 1 Kayalı, Hasan: "Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire, 1876–1919", i *International Journal of Middle East Studies*, vol. 27, nr. 3, 1995, s. 265–286.; Khalidi, Rashid: "The 1912 Election Campaign in the Cities of Bilad al-Sham", i *International Journal of Middle East Studies*, vol. 16, nr. 4, 1984, s. 461–474.

- 2 Se for eksempel: Abdul-Wahhab, Kayyali: *Tarikh Filastin al-badith*. Beirut: al-Mu'assasah al-'Arabiyah lil-Dirasat wa-al-Nashr, 1970.
- 3 Der Matossian, Bedross: *Shattered Dreams of Revolution: From Liberty to Violence in the Late Ottoman Empire*. Stanford, California: Stanford University Press, 2014, 4.
- 4 Campos, Michelle U.: *Ottoman Brothers: Muslims, Christians, and Jews in Early Twentieth-Century Palestine*. Stanford, California: Stanford University Press, 2011.
- 5 Yazbak, Mahmoud: "Elections in Late Ottoman Palestine: Early Exercises in Political Representation", i Ben-Bassat, Yuval & Ginio, Eyal (red.) *Late Ottoman Palestine: The period of Young Turk rule*. New York: I.B. Tauris, 2011, 35–54.
- 6 Kayalı, Abdul-Wahhab: "Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire, 1876–1919", i International Journal of Middle East Studies, vol. 27, nr. 3, 1995, s. 273.
- 7 Isin, Engin F. & Wood, Patricia K.: *Citizenship and Identity*. California: SAGE Publications Ltd, 1999, 4.
- 8 Wigen, Einar: "‘Landsmann, snakk tyrkisk!': om tyrkere, tyrkia-boere og såkalte landsmenn", i Babylon, nordisk tidsskrift for Midtøstenstudier, nr. 2, 2011, s. 38.
- 9 Hanioglu, M. Sükrü: *A Brief History of the Late Ottoman Empire*. Princeton: Princeton University Press, 2010, s. 74.
- 10 Deringil, Selim: *The Well-Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire, 1876–1909*. London: Tauris, 2009, s. 45.
- 11 Deringil, 2009, s. 47.
- 12 Anderson, Benedict R. O'G: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 2006, s. 163–64.
- 13 Anderson, 2006, s. 114–115.
- 14 Deringil, 2009, s. 94.
- 15 Kayalı, Hasan: *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire, 1908–1918*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1997, s. 35.
- 16 Khalidi, Rashid: *Palestinian Identity: The Construction of Modern National Consciousness*. New York; Chichester: Columbia University Press, 2010, s. 77–79.
- 17 Cohen, Julia Phillips: "Between Civic and Islamic Ottomanism: Jewish Imperial Citizenship in the Hamidian Era", i International Journal of Middle East Studies, vol. 44, nr. 2, mai 2012, s. 240.
- 18 Campos, 2011, 24.
- 19 Kayalı, 1997, s. 41.
- 20 Kayalı, 1997, s. 48.
- 21 Hanioglu, M. Sükrü: *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902–1908*. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 289.
- 22 Kasaba, Resat: "Dreams of Empire, Dreams of Nations", i Esherick, Joseph; Kayalı, Hasan & Van Young, Eric (red.): *Empire to Nation: Historical Perspectives on the Making of the Modern World*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2006, s. 205.
- 23 Abu-Manneh, Butrus: "Arab-Ottomanists' Reactions to the Young Turk Revolution", i Ben-Bassat, Yuval & Ginio, Eyal (red.): *Late Ottoman Palestine: The period of Young Turk rule*. New York: I.B. Tauris, 2011, s. 158.
- 24 Jacobson, Abigail: *From Empire to Empire: Jerusalem between Ottoman and British Rule*. Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2011, s. 82.
- 25 Tamari, Salim, "Issa al Issa's Unorthodox Orthodoxy: Banned in Jerusalem, Permitted in Jaffa", i Jerusalem Quarterly, nr. 59, 2014, s. 17.
- 26 Campos, 2011, s. 3.
- 27 Campos, 2011, s. 119
- 28 Campos, 2011, s. 109–110
- 29 "Stemmeretten i Norge 1814–1913", Dokumentene forteller - Riksarkivet (blogg), 9. august 2015, dokumenteneforteller.no/2015/09/08/stemmeretten-i-norge-1814-1913/ (10.11.2017)
- 30 For en oversikt over valgmenn fra Jaffa, se for eksempel: Filastin 20.04.1912, s.3.
- 31 Filastin, 17.04.1912

- 32 Yehoshua, Jacob: *Tarikh al-sihafah al-'arabiyah fi Filastin fi al-'abd al-'uthmani (1908-1918)*. Jerusalem: al Ma'aref Printing Press, 1974, s. 104.
- 33 'Isa al-'Isa, "Min dhikriyat al-madi", i Khalaf, Noha Tadros (red.): *Les mémoires de 'Issa al-'Issa: journaliste et intellectuel palestinien (1878-1950)*. Karthala Editions, 2009, s. 141.
- 34 Muhammad Kamals forord, i al-Tabbakh, Muhammad Raghib (red.): *I'lam al-nubala' bi tarikh halab al-shubaba'*, 2. utg., bd. 1, Aleppo: Dar al-Qalam al-Arabi, 1977, s. 11-12.
- 35 Filastin, 17.02.1912. Alle oversettelser fra arabisk og hebraisk er mine egne.
- 36 Lokal landsbyleder.
- 37 Filastin, 13.04.1912
- 38 Fishman, Louis: "Understanding the 1911 Ottoman Parliament Debate on Zionism in Light of the Emergence of a Jewish Question", i Ben-Bassat, Yuval & Ginio, Eyal (red.): *Late Ottoman Palestine: the period of Young Turk rule*. New York: I.B. Tauris, 2011, s. 111.
- 39 Jacobson, 2011, s. 98.
- 40 Campos, 2011, s. 119.
- 41 Jacobson, 2011, s. 87.
- 42 Ha-Herut, 19.04.1912
- 43 Wallach, Yair: "Rethinking the 'Yishuv': Late-Ottoman Palestine's Jewish Communities Revisited", i *Journal of Modern Jewish Studies*, vol. 3, november 2016, s. 14.
- 44 Ben-Bassat, Yuval: "Rethinking the concept of Ottomanization: the 'Yishuv' in the aftermath of the Young Turk Revolution of 1908", i *Middle Eastern Studies*, nr. 3, 2009, s. 465.
- 45 Ben-Bassat, 2009, s. 463.
- 46 Ben-Bassat, 2009, s. 470.
- 47 Ha-Zvi, 21.01.1909
- 48 Ben-Bassat, 2009, s. 467.
- 49 Der Matossian, 2014, s. 112.
- 50 Filastin, 16.03.1912
- 51 Filastin, 24.04.1912
- 52 Kayalı, 1997, s. 78.
- 53 Kayalı, 1997, s. 94.
- 54 Kayalı, 1997, s. 82.
- 55 Kayalı, 1995, s. 274.
- 56 Se for eksempel: Filastin 13.03.1912
- 57 Filastin 13.04.1912
- 58 Campos, Michelle U: "Making Citizens, Contesting Citizenship in Late Ottoman Palestine", i Ben-Bassat, Yuval & Ginio, Eyal (red.): *Late Ottoman Palestine: The period of Young Turk rule*. London: I.B. Tauris, 2011, s. 24.
- 59 Campos, 2011, 18
- 60 Ha-Herut, 19.04.1912
- 61 Campos, 2011, s. 26.
- 62 al-'Isa, 2009, s. 135.